NAP για την κομμουνιστική απελευθέρωση: Ο καπιταλισμός δεν καταρρέει αλλά ανατρέπεται

Παρά τις καθησυχαστικές ή και αισιόδοξες τοποθετήσεις της αστικής ιδεολογίας ότι τα παγκόσμια προβλήματα είναι σε μία τροχιά βελτιωμένης αντιμετώπισης από την καπιταλιστική οικονομία και πολιτική, η αντικειμενική αλήθεια είναι ότι το καπιταλιστικό σύστημα έχει εμπλακεί σε ένα πλέγμα αλληλοσυνδεόμενων κρίσεων, που δεν πλήττουν μόνον τις υπανάπτυκτες αλλά και τις ανεπτυγμένες καπιταλιστικές κοινωνίες.

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 η συμμαχία του καπιταλισμού με την αστική δημοκρατία, αξιοποιώντας και την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού, αυτοπροβαλλόταν ως το τέλος της ιστορίας, ως ένα σύστημα θωρακισμένο από τη δυνατότητα ανατροπής του, που απερίσπαστο από απειλητικά μηνύματα ανατροπής θα προχωρούσε στη λύση των παγκόσμιων προβλημάτων και στην καθολική βελτίωση των συνθηκών ζωής της ανθρωπότητας. Με *Το τέλος της ιστορίας και ο τελευταίος άνθρωπος, ο* Φουκουγιάμα εκθείαζε τη νίκη της καπιταλιστικής Δύσης και του οικονομικοπολιτικού συστήματός της στις αρχές της δεκαετίας του 1990, που φαινόταν πλέον να αποτελεί ένα ανυπέρβλητο οικονομικό-πολιτικό σύστημα, το οποίο χωρίς απειλητικό εξωτερικό και εσωτερικό κοινωνικό και πολιτικό αντίπαλο, θα έλυνε, υποτίθεται, τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά προβλήματα σε πλανητική κλίμακα.

Αυτές όμως οι άκρως οπτιμιστικές προβλέψεις διαψεύδονται από την πραγματικότητα και τη δομική κρίση του καπιταλισμού που συνδέεται με τον αντιφατικό και ανορθολογικό χαρακτήρα του. Η ουτοπία ενός διαρκώς βελτιούμενου καπιταλισμού διαψεύστηκε κατηγορηματικά στην κρίση του 2010, που με τις οικουμενικές καταστροφικές επιπτώσεις της, διέψευσε πανηγυρικά τον αυθαίρετο καπιταλιστικό οπτιμισμό με τη διασταύρωσή της μάλιστα με τη σύγχρονη «πολυκρίση» που πλήττει με απειλητική διάρκεια και ένταση την ανθρωπότητα.

Ο σύγχρονος καπιταλισμός, αποκαλούμενος ολοκληρωτικός ή και άλλως, χωρίς να αναιρείται η ουσία του, έχει ως κέντρο του όχι την άμβλυνση αλά Φουκουγιάμα και Σία του εκμεταλλευτικού χαρακτήρα του αλλά την ποιοτικά ανώτερη εκμετάλλευση των εργαζομένων με παλιούς και νέους τρόπους. Αυτοί συνδυάζουν οργανικά και με ιστορικά πρωτότυπο τρόπο την απόσπαση της απόλυτης υπεραξίας με την απόσπαση σχετικής υπεραξίας, την εντός παραγωγής άμεση με την εκτός παραγωγής έμμεση εκμετάλλευση, ωθώντας δισεκατομμύρια ανθρώπους κάτω από το φυσικό όριο επιβίωσης και αυξάνοντας κατακόρυφα την ανεργία αλλά και την επισφαλή και ελαστική εργασία.

Στον βαθμό που ο καπιταλισμός είναι πάνω από όλα σύστημα εκμετάλλευσης της απλήρωτης εργατικής δύναμης, ο πυρήνας της εκμετάλλευσης της εργατικής δύναμης πρέπει πρώτιστα να αναζητηθεί σε αυτό το πεδίο. Έκφραση αυτής της ποιοτικά ανώτερης εκμετάλλευσης είναι η πρωτοφανής συγκέντρωση πλούτου σε μία ελάχιστη μερίδα υπερπλουσίων και η συσσώρευση αθλιότητας σε μια τεράστια μάζα του πληθυσμού της γης.

Στον σύγχρονο καπιταλισμό υποτάσσεται όλο το είναι των εργαζομένων: Η μισθωτή εργασία υπάγεται στο κεφάλαιο σε όλες τις διαστάσεις, χειρωνακτικές και πνευματικές ικανότητες, δημιουργικότητα, ερευνητικό πνεύμα. Στον έλεγχο του κεφαλαίου δεν υποτάσσεται μόνον ο εργασιακός αλλά και ο εξωεργασιακός χρόνος, η διαμόρφωση των εργασιακών ικανοτήτων και η ανέλιξή τους, ο τρόπος σκέψης, οι κοινωνικές σχέσεις, η επικοινωνία, η ψυχαγωγία και η ενημέρωση, η διαμόρφωση των πεποιθήσεων και του τρόπου ζωής. Επιπλέον, ο ολοκληρωτικός καπιταλισμός, εμπορευματοποιεί εντατικά τους φυσικούς πόρους, με οδυνηρές επιπτώσεις για το μέλλον αλλά και το παρόν του πλανήτη, την αναπαραγωγή, ιδίως της εργατικής δύναμης, την επικοινωνία, την ασφάλεια, τα προσωπικά δεδομένα.

Στο σύγχρονο στάδιο, ο καπιταλισμός αναδιαμορφώνει τις διεθνείς σχέσεις υπάγοντάς τες πραγματικά και καθολικά στο κεφάλαιο με δεσπόζουσα τη θέση των πολυεθνικών πολυκλαδικών μονοπωλίων, προωθεί την καπιταλιστική διεθνοποίηση, με την ΕΕ και άλλες καπιταλιστικές ολοκληρώσεις, με τον αυξημένο ρόλο καπιταλιστικών υπερεθνικών οργανισμών, όπως το ΝΑΤΟ, το ΔΝΤ, ο ΠΟΕ, η Παγκόσμια Τράπεζα, ο ΟΟΣΑ.

Στη διεθνοποίηση αντιδρά και ενισχύεται έντονα και επικίνδυνα ο καπιταλιστικός ανταγωνισμός ανάμεσα στα αντίπαλα μπλοκ καπιταλιστικής Δύσης και καπιταλιστικής Ανατολής, που η ανισόμετρη ανάπτυξή τους, οξύνοντας στο έπακρο τον ανταγωνισμό τους, καθιστά ορατό πλέον και τον κίνδυνο ενός παγκόσμιου πυρηνικού πολέμου.

Επιπλέον, ο σύγχρονος καπιταλισμός ισχυροποιεί και αυταρχικοποιεί το αστικό κράτος, επαληθεύει στο έπακρο τη ρήση του Μαρξ στο *Κομμουνιστικό Μανιφέστο* ότι «το αστικό κράτος δεν είναι παρά μια επιτροπή διαχείρισης των αστικών συμφερόντων». Το αστικό κράτος μετατρέπεται σε απροκάλυπτο τοποτηρητή των αστικών πολιτικών και οικονομικών συμφερόντων, αποποιούμενο τη δήθεν ουδετερότητα και ταξικότητά του. Η εξέλιξη αυτή, συνδυαζόμενη με τις εκτεταμένες ιδιωτικοποιήσεις, τα αγοραία κριτήρια λειτουργίας, την κρατική απόσυρση από την κοινωνική πρόνοια και τα δημόσια αγαθά, την υποβάθμιση του κοινοβουλευτισμού με την υπερενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας και τη συχνότερη προσφυγή, με διάφορες προφάσεις, στο κράτος έκτακτης ανάγκης, αποσαθρώνει τον κοινοβουλευτιμό και τους θεσμούς αντιπροσώπευσης, ενώ διογκώνονται οι μηχανισμοί καταστολής και αναδύεται ένα καθεστώς οιονεί κοινοβουλευτικού ολοκληρωτισμού. Εντός αυτού του καθεστώτος ασφυκτιούν οι όποιες ελευθερίες και επιδιώκεται να αποτραπεί ή και να κατασταλεί η σκέψη και πολύ περισσότερο η δράση προς μία χειραφετητική πολιτική.

Αυτή η ακραία αντίδραση του καπιταλισμού σε όλα τα επίπεδα ιδίως από τη δεκαετία του 2010,

παράλληλα με τις επαναλαμβανόμενες κρίσεις που αλληλοσυνδέονται και τις αναιμικές ανόδους, οδηγεί στην εξαθλίωση την πλειοψηφία του παγκόσμιου πληθυσμού, παρά την πρωτοφανή ανάπτυξη και τη συσσώρευση πλούτου στα κυρίαρχα μονοπώλια. Η διεύρυνση των ανισοτήτων οδηγείται σε ακραία ύψη με την έκρηξη πλούτου που κατέχει το πιο εύπορο 1% του παγκόσμιου πληθυσμού (περίπου 1,2 τρισ. δολάρια), ενώ το φτωχότερο 50% δεν έχει σχεδόν καθόλου περιουσία και φυτοζωεί.

Επιπλέον, τα δεινά των λαϊκών στρωμάτων έχουν επιδεινωθεί από την επίθεση του Covid-19, αλλά και άλλων ιών και επιδημικών ασθενειών, αφού αποτελούν τα κύρια θύματα των ιών, ενώ απολαμβάνουν ελλιπή περίθαλψη στον υποβαθμισμένο δημόσιο τομέα υγείας, ακόμη και στις ανεπτυγμένες χώρες.

Επικίνδυνη για τον πλανήτη αποβαίνει και η ανευθυνότητα των καπιταλιστικών οικονομιών, αφού επιμένουν στη μαγική χρήση, για λόγους κερδοσκοπίας, φθηνών ορυκτών πηγών ενέργειας (ιδίως άνθρακα και πετρελαίου) παρά τις άμεσες σοβαρές επιπτώσεις στην υγεία και τις σαφείς προειδοποιήσεις των ειδικών ότι σε μερικές δεκαετίες ο πλανήτης θα υποστεί ανεπανόρθωτη περιβαλλοντική καταστροφή.

Στα δεινά προστίθεται και η πτώση των πραγματικών μισθών, αφού έχουν αποσυνδεθεί από την παραγωγικότητα. Ο πραγματικός μισθός αυξήθηκε κατά 23% στο σύνολο των χωρών του ΟΟΣΑ, ενώ η παραγωγικότητα κατά 50%. Αυτή η τρομερή και άκρως άδικη ανισότητα, αποδεικνύεται ακόμη πιο άδικη, αν αντιπαρατεθεί με τη διαρκή αύξηση του κόστους ζωής, που υπερβαίνει κατά πολύ την αύξηση των απολαβών των εργαζομένων.

Ο μέγιστος κίνδυνος όμως, που απειλεί την ανθρωπότητα στο νέο στάδιο του καπιταλισμού, είναι ο πόλεμος, που προκρίνεται όλο και συχνότερα για την επίλυση των οξύτατων ενδοϊμπεριαλιστικών αντιθέσεων για το ξαναμοίρασμα του κόσμου και την αναδιάταξη των συσχετισμών στο έδαφος της συνεχιζόμενης κρίσης. Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, οι πολεμικές συρράξεις δεν έλειψαν με την άμεση ή έμμεση παρέμβαση των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων, για να προωθούν τα συμφέροντά τους. Όμως η ανθρωπότητα έχει εισέλθει πλέον σε μία νέα πρωτόγνωρη ιστορική φάση, στην οποία απειλείται άμεση πολεμική σύγκρουση των αντίπαλων ιμπεριαλιστικών πόλων (Κίνα, Ρωσία versus ΗΠΑ, ΕΕ, ΝΑΤΟ) για την αναδιάταξη των συσχετισμών και την ανακατανομή του παγκόσμιου πλούτου. Αν η δυνατότητα αυτή μετατραπεί σε πραγματικότητα, θα επιβεβαιωθεί η ρήση του Αϊνστάιν ότι: «Ο Τέταρτος Παγκόσμιος πόλεμος θα διεξαχθεί με πέτρινα δόρατα, ακριβώς επειδή ο προηγούμενος θα έχει καταστρέψει την ανθρωπότητα, όπως τη γνωρίζαμε, με τη χρήση πυρηνικών όπλων».

Αυτή η σύγχρονη συνεχιζόμενη και εντεινόμενη «πολυκρίση» του καπιταλισμού δεν δημιουργεί ανησυχία μόνο στις ριζοσπαστικές αντικαπιταλιστικές δυνάμεις αλλά και σε συστημικές δυνάμεις που ανησυχούν για την επικίνδυνη αντιδραστικοποίηση και τον ανορθολογισμό του συστήματος, που δεν αποκλείεται να οδηγήσει ακόμη και σε ακραία αντιδραστικές και απάνθρωπες εξελίξεις ή και

στην παγκόσμια αυτοκαταστροφή. Πιο διαλλακτικοί αστοί θεωρητικοί και πολιτικοί, προτείνουν μία κεϋνσιανού τύπου ρύθμιση, που θα αποτρέψει τα χειρότερα.

Αυτή η λύση όμως δεν φαίνεται πραγματοποιήσιμη γιατί τα πανίσχυρα κυρίαρχα μονοπώλια που διακινδυνεύουν ακόμη και μία παγκόσμια σύρραξη για τα συμφέροντά τους, αποκλείεται να δεχτούν εκτεταμένο περιορισμό των κερδών και του επεκτατισμού τους, χάριν μιας κοινωνικής και διεθνούς διαρκούς ειρήνης.

Διατυπώνεται και μία άλλη αντίληψη ότι «ο καπιταλισμός θα καταρρεύσει».

Η θεωρία της κατάρρευσης του καπιταλισμού διατυπώθηκε μεταξύ άλλων εκτεταμένα και στο έργο του Χένρικ Γκρόσμαν, *Ο νόμος της συσσώρευσης και κατάρρευσης του καπιταλιστικού συστήματος*. Το συμπέρασμα της ανάλυσης του Γκρόσμαν είναι ότι ο καπιταλισμός λόγω της οικονομικής φύσης του, ανεξάρτητα από την ανθρώπινη παρέμβαση, την ταξική πάλη και τις επαναστάσεις, θα καταρρεύσει λόγω της ακραίας αδυναμίας του ως συστήματος να εξασφαλίζει τη λειτουργία της καπιταλιστικής οικονομίας και κοινωνίας. Αυτή η αντίληψη της οριακής αδυναμίας του καπιταλισμού να εξασφαλίζει τη λειτουργία και αναπαραγωγή της καπιταλιστικής κοινωνίας είναι ορατή και αντιληπτή σε οξύτατες κρίσεις, όπως η κρίση του 1930 αλλά και στη σύγχρονη «πολυκρίση».

Η συσσώρευση πολλαπλών φαινομένων χρεοκοπίας του συστήματος οδηγεί αυθόρμητα στην απόρριψη του καπιταλιστικού συστήματος και στην υιοθέτηση νέου οικονομικό-κοινωνικού συστήματος που θα εξυπηρετεί την κοινωνία και τις ανάγκες της και θα γίνει αποδεκτό από αυτήν. Αντίθετα με τη μαρξιστική αντίληψη για την αναγκαιότητα της επαναστατικής ανατροπής του καπιταλισμού και χωρίς να υπάρχει η επαναστατική τάξη, η οποία να δραστηριοποιείται και να νικά αλλά και να απαλλοτριώνει τα οικονομικά μέσα από τους αστούς, εμφανίζεται ένα καθαρά οικονομικό τέλος, μία αυτόματη κατάρρευση του καπιταλισμού. Αφού η καπιταλιστική μηχανή παύει να λειτουργεί, μπλοκάρει και η παραγωγή καθίσταται πλέον αδύνατη με το σύστημα του καπιταλισμού, αυτόματα να καταρρέει. Ο Γκρόσμαν, αν και επικαλείται τον Μαρξ, δεν κατανοεί την κατάρρευση, όπως την εννοεί ο Μαρξ. Όταν ο Μαρξ αναφέρεται στην κατάρρευση, δεν αναφέρεται βέβαια στην κατάρρευση του καπιταλισμού αλλά στο πλεόνασμα συσσωρευμένης υπεραξίας που εξασφαλίζει το κεφάλαιο και το οποίο δεν επενδύεται στο σύνολό του, για να επενδυθεί σε συνθήκες αυξημένης απόδοσης .

Αδικαιολόγητα, ο Γκρόσμαν κομπάζει ότι με το έργο του η θεωρία του Μαρξ επαναδιατυπώνεται ενάντια στις διαστρεβλώσεις των σοσιαλδημοκρατών.

Τη θεωρία της κατάρρευσης του καπιταλισμού ο Γκρόσμαν εδράζει και στην ταύτιση της σχετικής πτώσης του ποσοστού κέρδους με την πτώση και της ποσότητας του κέρδους, διαστρεβλώνοντας τον Μαρξ.

Αυτή όμως την αντίληψη ανατρέπει κατηγορηματικά ο Μαρξ, χωρίς να αφήνει χώρο για αμφισημίες, υποστηρίζοντας ότι η ποσότητα της υπεραξίας που έχει παραχθεί και άρα η απόλυτη αξία του κέρδους που έχει παραχθεί μπορεί να αυξάνεται, παρά την περιπτωσιακή πτώση του ποσοστού

κέρδους. Μάλιστα, υποστηρίζει ότι όχι μόνο συμβαίνει έτσι αλλά πρέπει να συμβαίνει έτσι, εξαιρώντας τις πρόσκαιρες διακυμάνσεις, στη βάση της καπιταλιστικής παραγωγής.

Σύμφωνα με τα παραπάνω λοιπόν δεν μειώνεται υποχρεωτικά η ποσότητα του κέρδους λόγω της μείωσης του ποσοστού κέρδους. Ούτε λοιπόν, για αυτό το λόγο, καταρρέει το κεφάλαιο, όπως εσφαλμένα υποστηρίζει ο Γκρόσμαν.

Αλλά κι αν ακόμα καταρρέει δυναμικά η κερδοφορία του κεφαλαίου, δεν έπεται ότι καταρρέει αυτόματα και ο καπιταλισμός. Αυτή η αλήθεια έχει επιβεβαιωθεί σε ιστορικές κρίσεις του καπιταλισμού, όπως κατεξοχήν στην κρίση του 1929- 1930 αλλά και στη σύγχρονη καπιταλιστική κρίση στην έξαρσή της. Διαδοχή χωρίς ταξική πάλη και επανάσταση δύναται να υπάρξει μόνο στη διαδοχή ενός εκμεταλλευτικού συστήματος από ένα άλλο εκμεταλλευτικό σύστημα, όταν η κυρίαρχη τάξη του παλαιού και του νέου συστήματος συμβιβαστούν με αμοιβαίες υποχωρήσεις, όπως συνέβη σε ορισμένες περιπτώσεις στη διαδοχή της φεουδαρχίας από τον καπιταλισμό. Αυτός ο συμβιβασμός όμως είναι αδύνατος στη μετάβαση από ένα εκμεταλλευτικό σε ένα μη εκμεταλλευτικό σύστημα, όπως συμβαίνει στην ανατροπή της αστικής τάξης και την ανάληψη της εξουσίας από την εργατική τάξη.

Η θεωρία της κατάρρευσης είναι ουτοπική και αντιεπιστημονική. Και αν ακόμη τείνει να καταρρεύσει ο καπιταλισμός από τις αντιθέσεις του, αν δεν υπάρχει πολιτική πρωτοπορία με σχέδιο για τη συγκρότηση της νέας κοινωνίας και ιδεολογικοπολιτική πρωτοποριακή πρόταση για ζύμωση στην εργατική τάξη, ώστε να αγωνιστεί και να στηρίξει το νέο εναλλακτικό σύστημα του σοσιαλισμού ενάντια στο καταρρέον από τις αντιθέσεις του καπιταλιστικό σύστημα, οι αστικές δυνάμεις θα μπορούσαν, ακόμη και σε συνθήκες ισχυρού κλονισμού του συστήματος, να αντιδράσουν δυναμικά, να αποτρέψουν την ανατροπή του και να το ξαναστήσουν στα πόδια του σε ακόμη πιο εκμεταλλευτική και αντιδραστική βάση.

Εξίσου αντι-επιστημονική και χωρίς τεκμηρίωση είναι οι ποικίλες θεωρίες που κάνουν λόγο για «μετακαπιταλισμό». Οι προσεγγίσεις αυτές αρνούνται να ερευνήσουν και να επισημάνουν την ωρίμανση του καπιταλισμού προς νέες βαθμίδες εξέλιξής του, που αναπτύσσουν τα ουσιώδη, δομικά, εκμεταλλευτικά χαρακτηριστικά του. Αντίθετα, αυτή η αυτό-υπέρβαση του καπιταλισμού, παρουσιάζεται μάλλον ως μια πορεία προς τα πίσω, καθώς βρίθουν οι αναφορές για «τεχνοφεουδαλισμό» ή «χρεοδουλοπαροικία». Χωρίς να δηλώνεται ρητά, το «πολιτικό δια ταύτα» για τις ριζοσπαστικές δυνάμεις είναι πλέον όχι η διαμόρφωση επαναστατικής τακτικής και στρατηγικής για την ανατροπή του καπιταλισμού αλλά η αποκατάσταση του «κανονικού, ενάρετου και παραγωγικού καπιταλισμού», ως αναγκαίο στάδιο για προοδευτική εξέλιξη.

Κατά τη γνώμη μας, η ερευνητική μας «ματιά», θεωρητική και πολιτική, πρέπει να είναι αντίστροφη: Να διαγνώσουμε με μαρξιστικά εργαλεία τα χαρακτηριστικά της σύγχρονης βαθμίδας εξέλιξης του καπιταλισμού. Αυτά, αυξάνουν την εκμετάλλευση και πολιτική κυριαρχία επί της εργατικής τάξης, μαζί και τον κίνδυνο πολεμικής ανάφλεξης και περιβαλλοντικής καταστροφής για την ανθρωπότητα.

Ωστόσο ταυτόχρονα, διαμορφώνουν υλικό, αντικειμενικό «υπόστρωμα» για ώριμη κομμουνιστική τομή στην εποχή μας, πάντα υπό πολιτικές προϋποθέσεις που μπορεί να ενεργοποιηθούν από τον «υποκειμενικό» επαναστατικό παράγοντα.

Δημήτρης Γρηγορόπουλος, διδάκτορας φιλοσοφίας, μέλος της ΠΕ του ΝΑΡ για την Κομμουνιστική Απελευθέρωση και της ΣΕ των Τετραδίων Μαρξισμού